

Трактування свободи митця у драматичній поемі

Лесі Українки «Оргія»

Левчук Ю. О.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Постановка проблеми. Процес творчості – явище, яке завжди викликало масу запитань. Чому митець творить? З якою метою? Звідки приходить натхнення? Всі ці питання безперечно дуже важливі, але перш за все слід з'ясувати, що ж є сприятливими умовами для того, щоб мистецький твір увіковічнися, був належно поцінованим, а головне правильно розтлумаченим. Для Лесі Українки – однієї з найяскравіших письменниць зламу століть – проблема призначення мистецтва і ролі митця була надзвичайно важливою і непростю. У Лесі Українки на перший план виходить людина творча, зі своїми художніми шуканнями й контро версіями. Письменниця зображає особистість, що здатна протиставити себе натовпу, масі. Активність такої особистості й проявляється саме в цьому протистоянні, у здатності до бунту. Колізію індивідуального вибору й бунту, свободи й відповідальності розгорнено у драмах, зокрема в «Оргії».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана у відповідності до комплексної теми «Життя і творчість Лесі Українки», яка у різних аспектах розробляється кафедрами Інституту філології та журналістики та Інституту Лесі Українки ВНУ імені Лесі Українки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У методологічній базі дослідження – досягнення українських філософів, культурологів, теоретиків літератури: В. Агеєвої, А. Бичко, Т. Гундорової, Л. Демської, М. Драй-Хмари, М. Євшана, М. Жулинського, М. Зерова, М. Ільницького, А. Криловця, Н. Коломієць, С. Павличко, С. Хороба, І. Франка, зарубіжних дослідників – Р. Барта, М. Бахтіна, А. Бергсона, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера, З. Фрейда.

Формулювання мети статті. Головним завданням роботи є з'ясування художнього втілення проблеми свободи митця у драмі Лесі Українки «Оргія».

Результат дослідження. На межі ХІХ-ХХ ст. виникає чимало нових філософських і мистецьких тенденцій. Прагнення людини проникнути у підсвідоме, зумовило виникнення психоаналізу З. Фрейда. Ф. Ніцше, намагаючись зрозуміти сенс людського існування, проголосив Бога мертвим, натомість віддав усю владу людині. Тобто період порубіжжя (а саме на цей час припадає драматична творчість Лесі Українки) характеризується великою концентрацією нового як у свідомості, так і у суспільному житті. Відбувається переоцінка цінностей, людство починає мислити інакше.

Тогочасна філософія в контексті інших важливих питань запропонувала питання свободи особистості. За словами Л. Демської, «за основу цінностей пропонуються два джерела – воля і почуття, тобто «свобода як воля» і «свобода як почуття». Використовуючи кантівське визначення етики та естетики, свободу як волю можемо підвести під категорію етичного, а свободу як почуття – під категорію естетичного. Отже, постають два джерела цінностей – свобода етична та свобода естетична» [1, 54]. Ці поняття – «свобода етична» та «свобода естетична», безумовно, є екзистенційним началом будь-якої творчості. «Свобода етична» - концепція, яку розглядаємо в контексті моралі, тобто до уваги беруться поняття добра і зла, любові і ненависті та ін.. Що ж до концепції «свободи естетичної», то тут усе значно складніше, адже боротьба відбувається між такими субстанціями, як серце (душа) і розум. Говорячи іншими словами, в обох випадках постає одвічна проблема вибору і саме ця проблема стає наріжним каменем драматичної поеми «Оргія» Лесі Українки.

Спостерігаючи за тим, як розвивається діалог між Антеєм та Хілоном, ми робимо висновок, що ці люди є геніями, але, на відміну від Антея, Хілон ще дуже молодий митець, у нього ще не сформовані мистецькі принципи, він ніби знаходиться між двох вогнів, не розуміючи, що для нього краще: залишитися вірним собі, але цим самим бути білою вороною, чи злитися із сірою масою, продатися, прирікши свою творчість на загибель. Тут ми бачимо, що комплекс «білої ворони» дуже часто лякає творчих людей, вони бояться

бути осміяними, відторгненими суспільством. «Учителю, zostавшись при тобі, я став би долею тобі подібний» [4, VI, 167], - висловлюючи таку думку, Хілон, з однієї сторони, не заперечує той факт, що Антей геніальний, але з іншої, - розуміє, що його вчитель не визнаний суспільством, а тому неперспективний. Орієнтація на суспільну думку спричиняє виникнення мистецтва для маси, яке в свою чергу найчастіше є низькопробним і, як наслідок, не витримує випробування часом. Від так, логічно виокремити в драмі ще одну конфліктну лінію – елітарна та масова культура. Таке протистояння є наслідком суспільного устрою і тих законів, що діють на певному історичному етапі.

Що ж є мистецтво для самого Антея? Говорячи, що «спів, музика й слово – мій зарібок, та хист мій я таки ціную вище, ніж тії гроші, що приходять з нього» [4, VI, 165], співець дає зрозуміти, що творчість і матеріальний аспект людського існування часто несумісні, вони не можуть співіснувати. Головний герой – це не просто музикант, поет, він - пророк, що прославляє культ так званого чистого мистецтва, мистецтва для мистецтва. Мета творчості полягає головним чином у тому, щоб виховати нове покоління митців, які б значною мірою перевершили своїх вчителів, створюючи абсолютно нові мистецькі твори: «...і бачу я, що кожна мертва форма, яку я викладаю перед ним, присвоївшись йому, вмить оживає, і геній молодий в прадавній формі шумує та іскриться самоцвітом, як молоде вино в старім кришталі, - тоді я вже заплачений» [4, VI, 166].

Великою мірою доповнює, своєрідно викінчує, образ Антея його сестра Евфрозіна, людина повністю віддана мистецтву. Хоча сама не є творчою натурою, вона має талант сприймання, свого роду мистецьку інтуїцію, яка допомагає їй глибоко проникнути у суть твору, належно його оцінити. Найчастіше говорять про талант творити мистецтво, але варто звернути увагу і на іншу сторону медалі – на талант сприймати це мистецтво, розуміти того, хто його створює. Таке глибоке розуміння Евфрозіною Антея продиктовано аж ніяк не родинними зв'язками. З тексту ми бачимо, що вона навпаки готова

знехтувати родиною заради творчості. «Зате вже Я сестрі тій не простила б!» [4, VI, 172], - говорить вона, відповідаючи братові. Спостерігаємо, що виникла свого роду спорідненість міркувань не стільки з братньо-сестринської точки зору, скільки з ідейної.

Ще одне зіткнення поглядів вбачаємо у персонажній парі Антей - Федон. Тільки у цьому випадку відбувається протистояння двох рівносильних митців, що мають вагомні здобутки, є лише одне, що їх відрізняє - скульптором керує бажання слави. Ф. Ніцше говорив, що людьми керує бажання до влади. Керуючись цим судженням, ми можемо стверджувати, що і кожен митець більшою чи меншою мірою хоче слави, визнання свого таланту, прагне всенародної любові. Відмінність у світоглядах митців полягають у тому, що бажання прославитися в Антея залишилося на рівні підсвідомого, тобто це не значить, що співець не хоче, щоб його творчість була поцінована, просто на даному етапі пріоритетним для нього є сам процес творчості.

Не можна обійти увагою значний вплив політичних чинників. Головний герой – еллін, країна його поневолена. Творити в умовах неволі непросто, особливо, розуміючи, що творчість колонізаторами не буде належним чином оцінена. Антей передбачав, що продавшись своїм ворогам, він змушений буде творити на догоду новій владі, а отже, «ламати» свою внутрішню природу. «Та хто ж тобі натхне вогонь живий, коли з творця ти творивом зробився» [4, VI, 191], - саме ця думка співця Антея підтверджує те, що істинний митець вимагає абсолютної свободи як фізичної, так і духовної. Процес творіння – це надзвичайно тонка матерія, виникненню якої ніщо не повинно перешкоджати, тому що твір буде «викривленим». Появу витвору мистецтва можна порівняти хіба із народженням дитини, адже якщо матір відчувала на собі численні стреси під час вагітності, то і чадо може з'явитися з численними вадами.

Психологія невільника, так званого «патологічного» раба представлена в образі Неріси. Безперечно, ця жінка має стосунок до мистецтва, але це вже зовсім інший його тип, це масове мистецтво, яке подобається всім, але, на жаль, нетривке. Проблема боротьби елітарного та масового мистецтва

очевидно теж присутня у драматичній поемі. І саме ця проблема напряду пов'язана із концепцією свободи, оскільки підневільний статус митців підсилений низьким рівнем власної гідності (як національної, так і загальнолюдської) спричиняє виникнення низькопробної творчості, яка на довго у свідомості людей не затримується і так би мовити кане у лету. Натомість залишаться творіння таких, як Антей, що витримають випробування часом і постануть перед очима майбутніх поколінь у достойному світлі.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що мистецтво так чи інакше супроводжується проблемою вибору, правильність чи неправильність якого зумовлює подальшу долю самого творця і його твору. Щоправда концепція свободи не завжди проявляється однозначно. Ми знаємо численні приклади з історії української літератури, коли письменники, перебуваючи в умовах поневоленої України, створювали такі шедеври, які ще надовго залишаться у пам'яті нащадків. Яскравим прикладом є сама Леся Українка.

Перспективи подальших розвідок. Драма Лесі Українки «Оргія» (зрештою, як і вся драматургія) містить багато аспектів, які вимагають окремих досліджень.

Література

1. Демська Л. Проблема внутрішньої свободи в драматургії Лесі Українки // Слово і час. – 1998. - № 9-10. – С.54-57.
2. Коломієць Н. Художнє осмислення проблеми свободи особистості у п'єсі «Оргія» Лесі Українки // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. праць. – К.,2006. – Вип.24. – Ч.2. – С.182-187.
3. Криловець А. Драматична поема Лесі Українки «Оргія»: Філософія національної честі // Дивослово. – 1996. - № 5. – С.6-10.
4. Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. – К.: Наук. думка, 1977. – Т.6. – С.163-218.
5. Хороб С. Неоромантична концепція «волі» в драматургії Лесі Українки // Львівський національний університет ім. І.Франка. Серія Філологічна. – Львів,2004. – Вип.35. – С.257-265.